

שאלה: האם יש לחשוש מפני עין הרע? [ההגדרה המקובלת של עין הרע היא שכאשר האדם מבורך יותר מדאי בעושר, בבנים ובנות, ביופי או כל הצלחה אחרת, אם אדם אחר מתקנא בו ומביט בו ב"עין רעה", הוא יכול לגרום לראשון הזה נזק].

תשובה: בגמרא (ברכות נה ע"ב, סוטה לו ע"ב, סנהדרין צג ע"ב ועוד) יש מקרים רבים בהם מסופר על נזק של עין הרע. סיפורים אלו מכניסים בנו פחד, פן יבוא לנו נזק אם יודע לאחרים מצב טוב שלנו.

אמנם שמענו חידוש נפלא מאת הרב יוסף חיים, בספרו "בן איש חי" (שנה ב, פנחס, סוף פסקא יג) "מן הגמרא מוכח שאנשי בבל צריכים להזהר ולשמור עצמם מן עין הרע, יותר משאר מקומות". סיוע לכך יש כי בתלמוד ירושלמי אין מושג זה של "עינא בישא" מוזכר. [הפעם היחידית שמוזכרת, סוף מסכת פאה, שם ענינו לא במובן הנ"ל אלא במובן של קנאה ושנאה של המתקנאים].

מניין לו לרב שזו תופעה הנמצא בבבל? הוא בירושלמי (שבת פי"ד ה"ג) "רב דהוי שרי תמן, דעינא בישא שכיחא תמן" [בבבל].

ביאור נוסף אמר הרב הגאון הנ"ל, על כל הדברים התמוהים שיש בסוגיא בפסחים (עמ' קי-קיא): "מיהו דע כי הדבר פשוט דכל דברים אלו לא נאמרו אלא בזמן הקדמון שהיו השדים והמזיקין מצויים הרבה, והיו מינים ממינים שונים. ועתה נחלשה הסטרא-אחרא, נתמעטו אלו גם כן".

והדגיש זאת מאד בשו"ת רב פעלים (ח"ב חלק סוד ישרים, סי' ט) "יען כי בזמן הזה נחלש כח הסטרא אחרא, וגם דבר זה נחלש ואין ממנו חשש. וכאשר תראה שבזמן הזה נתמעט מהלך הרוחין והשדים המשוטטים בעולם, ולא נשאר בדבר זה ממה שהיה בזמן הראשונים אפילו שיעור אחד מאלף. וכל זה מחמת חולשת הסטרא אחרא ומיעוט הקליפות, כי הא בהא תליא כידוע".

האם הרב היה יחיד בדעה מקילה כזו? לא. הרי גם התוספות (חולין קז ע"ב ד"ה התם משום שיבתא) כתבו בענין רוח רעה השורה על הידיים, למי שלא נטל: "ומה שאין אנו נזהרים עכשיו מזה, לפי שאין אותה רוח רעה מצויה בינינו, כמו שאין אנו נזהרין על הזוגות ועל הגילוי". ובתוספות אחר (יומא עז ע"ב) אמרו "שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכויות". כלומר עיקר החשש היה במדינת בבל!

ונראה לי כי הטעם שעיקר הקליפה הוא בבבל, כי שם בנו מגדל בבל, שם היה המרד הראשון המאורגן נגד הקב"ה. לכן קבעו חז"ל (סנהדרין קט ע"א) "אז"ל מגדל [בבל] משכח [את הלימוד]. בבל, סימן רע לתורה".

אמנם נשאל, הרי גם במשנה (אבות פ"ב מ"ט מדה רעה שיתרחק ממנה האדם, וכן בפ"ה מ"ט, מדות של בלעם הרשע), שנאמרה בארץ ישראל, מוזכר ענין "עין רעה"? נביא כאן חידוש נפלא. לפי דברי הרמב"ם ופירוש "תפארת ישראל" על המשנה ועוד, אין הפירוש שבעל עין הרע מזיק לאחרים, אלא שהוא מזיק לעצמו! כשאנו שמח בחלקו, והוא מצטער על השפע הטוב שהגיע לחברו, הוא מזיק לעצמו.

ועל פי זה הסביר הרב קוק (עין איה, ברכות פ"ט פסקאות סב-סג) את הגמרא בברכות נה ע"ב על הנכנס לכרך וחושש מעין הרע. עיין שם דבריו. העיקר, עלינו שנמצאים בארץ הקודש, אין מה לחשוש מן "עין הרעה".